

Janez Jesenko – geografski domoljub iz Poljanske doline

Izvleček

Janez Jesenko, že malce pozabljeni geograf iz druge polovice 19. stoletja, je ob svetovljanu Blažu Kocenu nedvomno glavni velikan slovenske geografije tistega časa. Čeprav je kot srednješolski profesor objavil vrsto geografskih in zgodovinskih učbenikov, je bil po načinu podajanja vsebine prej kot profesor resen znanstvenik, ki je imel poudarjen občutek za sistematiko in poglobljeno, na najsodobnejša spoznanja tistega časa oprto obravnavo. Štejemo ga lahko za utemeljitelja slovenskega geografskega izrazoslovja in imenoslovja. Ob njegovi 170. obletnici rojstva in 100-letnici smrti je bila na njegovi rojstni hiši v Poljanah nad Škofjo Loko slovesno odkrita spominska freska.

Abstract

Janez Jesenko – geographic patriot from the Poljanska Sora valley

Janez Jesenko, a slightly forgotten geographer from the second half of the 19th century, together with the cosmopolitan Blaž Kocen, is undoubtedly the main colossus of Slovene geography of that time. Although as a secondary school teacher he published a series of geography and history textbooks, in terms of the way of presenting the content he was more of a true scientist than a teacher, who was distinguished by a pronounced feeling for systematics and by the profundity with which he treated to most up-to-date understandings of the time. He can be considered the founder of Slovenian geographic onomastics and terminology. A memorial fresco on the house where he was born in Poljane above Škofja Loka was ceremonially unveiled on the occasion of the 170th anniversary of his birth and the centenary of his death.

Uvod

Poljane nad Škofjo Loko z okolico imajo bogato kulturnozgodovinsko izročilo, kar velja še zlasti za 19. stoletje. O tem je geograf Roman Savnik, priznani urednik Krajevnega leksikona Slovenije, v Loških razgledih (1972) zapisal: »... Ni slovenskega kraja, kjer bi se rodilo z ozirom na število prebivalstva toliko množiteljev naše kulture, kot so to Poljane nad Škofjo Loko. ...«¹

1 Savnik, Pomembni rojaki Poljanske doline, str. 222–235

Od tod izhajajo slikarji Anton Ažbe (1862–1905), Štefan Šubic (1820–1884) ter njegova sinova Janez Šubic (1850–1889) in Jurij Šubic (1855–1890), slavist in raziskovalec dr. Gregor Krek (1840–1905), filozof in teolog Aleš Ušeničnik (1868–1952) ter pisatelj Ivan Tavčar (1851–1923).² Vsi ti možje so bili kmečki sinovi in so zgodnja šolska leta preživljali na podeželju, brez stika s širšim kulturnim in znanstvenim svetom. Moč njihovega razuma in ustvarjalna sila kolektivne podzvesti, ki ju nosimo v sebi kot kolektivni spomin in se prenaša iz roda v rod, sta se odrazili v njihovih umetniških in strokovnih delih.

Dela naštetih poljanskih mož so pomemben člen slovenske kulturne dediščine, ki bogati kulturno zakladnico naroda in utrjuje njegov značaj. Bolj sta kultura in umetnost slovenski, bolj sta evropski in bolj sta lahko svetovni. Ko slovenstvo postaja del moderne evropske zavesti, je to najboljša dota za naš enakovreden vstop med evropske narode ter v evropske gospodarske in kulturne tokove. Zaradi naše kulture smo edinstveni; to je treba poudariti in končno razumeti: edina je, ki nas dela drugačne in nam kot narodu omogoča preživetje.³

Eden od pomembnih mož iz Poljan je bil tudi profesor, geograf in zgodovinar Janez Jesenko, sodobnik prej naštetih kulturnih velikanov; njegove sorodstvene vezi ga vežejo s slikarjem Antonom Ažbetom.

Leto 2008 je bilo v znamenju praznovanja petstoletnice rojstva Primoža Trubarja. Njegova obletnica je sovpadala tudi z *European Heritage Days*, z *Dnevi evropske kulturne dediščine* (DEKD), ki so potekali po vsej Sloveniji. Temu praznovanju se je pridružila tudi Lovska družina Poljane, ki domuje v rojstni hiši Janeza Jesenka. Skupaj z Osnovno šolo Poljane in Zvezo geografov Slovenije se je tega poljanskega rojaka spomnila 24. oktobra 2008, ob 170. obletnici njegovega rojstva in 100-letnici smrti,⁴ ko je bila na hrbtni strani hiše odkrita Jesenkova spominska freska.

»Iz veka v vek, iz roda v rod krvi gre tek, duh išče pot.« Ta misel Otona Župančiča bi lahko veljala tudi za Jesenkovo rojstno hišo Na Produ. Velika kmečka hiša škofo-loško-cerkljanskega tipa z zanimivo zgodovino ima značilno arhitekturo s kamniti portali ter ohranjenimi oboki v kletih in pritličju. V njej je čutiti duh kulturne preteklosti, kar pomeni, da ima hiša dušo.⁵

Lovci se tega dobro zavedajo. Zato na pročelje hiše niso postavili marmorne plošče, ampak je obeležje originalna freska. Stensko slikarstvo je značilno za Poljansko dolino, najdemo ga tako na pro-

Rojstna hiša Janeza Jesenka Na Produ v Poljanah.

(foto: Rožle Bratec Mrvar)

2 de Brea Šubic, »Produsk« Janez je prišel domov, str. 21–23.

3 Prav tam

4 Prav tam

5 de Brea Šubic, Stat nominis umbra, str. 23–24.

fanih kot nabožnih stavbah. Že iz obdobja baroka so Tuškove freske, pozneje so se pojavile poslikave Šubicev in ta tradicija se nadaljuje.

Akadska slikarka Irena Romih je kot osnovo za motiv na freski uporabila katastrsko mapo Poljan, nekdanjo last Janeza Jesenka. Sama freska na lehnjaku je zasnovana kot neke vrste poenostavljen zemljevid, sestavljen iz treh nivojev. Odkritje spominskega obeležja Janezu Jesenku je zagotovo tudi prispevek h kulturni dediščini, k ozaveščanju javnosti o njej ter obenem obujanje spomina na tiste, ki so gradili naš lastni in narodov značaj.

Spominska freska na Jesenkovi rojstni hiši Na Produ je delo akademske slikarke Irene Romih.

Čeprav je pomen Janeza Jesenka sčasoma tudi v stroki neupravičeno zbledel, ga lahko ob Blažu Kocenu, Vinku Klunu, Simonu Rutarju in Franu Orožnu štejemo med največje slovenske geografe druge polovice 19. stoletja.⁶ Njegov pomen za slovensko geografijo je tako zelo izjemen, da Društvo učiteljev geografije Slovenije svojim članom s praviloma več kot 20 let delovne dobe za nadpovprečno uspešno pedagoško delo že nekaj let podeljuje Priznanje Janeza Jesenka. S tem se je Janez Jesenko, ki je s tehtnostjo in globino svojih del tudi večini slovenskih geografov razmeroma slabo poznan, znašel ob boku slavnega kartografa in enega začetnikov geografske didaktike Blaža Kocena (1821–1871) ter enega vodilnih metodikov in didaktikov geografskega pouka na Slovenskem Jakoba Medveda (1926–1978), po katerih sta poimenovani preostali priznanji Društva učiteljev geografije.⁷

ŽIVLJENJE JANEZA JESENKA

Janez Jesenko se je rodil 7. oktobra 1838 Na Produ v Poljanah nad Škofjo Loko, v hiši, ki stoji sredi vasi, tik ob stari glavni cesti Škofja Loka–Gorenja vas in potoku Ločivnici. Oče Martin je bil kmečki posestnik, materi (z dekliskim priimkom Jereb) je bilo ime Mica. Po obiskovanju domače enorazrednice se je najprej šolal na deški ljudski šoli v Škofji Loki, od leta 1851 pa na ljubljanski državni gimnaziji, kjer je leta 1859 maturiral.

Na študij se je odpravil na Dunaj, kjer je na tamkajšnji »modroslovni« fakulteti, danes bi bila to filozofska fakulteta, študiral zgodovino, geografijo in nemščino. Geografsko znanje je pridobival pri prvem avstrijskem univerzitetnem profesorju geografije dr. Friederichu Simonyju, predavanja iz statistične teorije je poslušal pri slovenskem rojaku Vinku F. Klunu, ki velja za »očeta« dobro razvite avstrijske trgovske geografije.⁸

6 Bratec Mrvar, Kladnik, Kunaver, Vidrih, Janez Jesenko – pomemben geograf in mislec druge polovice 19. stoletja (v tisku).

7 Bratec Mrvar, Kladnik, Na Produ se je rodil geograf Janez Jesenko, str. 1–20.

8 Bratec Mrvar, Kladnik, Janez Jesenko – malce pozabljeni velikan slovenske geografije (v tisku).

Po diplomi leta 1863 se je za krajši čas vrnil v domače Poljane, potem pa dobil negotovo službo nadomestnega učitelja na goriški državni gimnaziji, kjer je poučeval tri leta in pol. Med dijaki je bil priljubljen in spoštovan, še posebno razumevajoč je bil do revnih in kmečkih dijakov.⁹ Goriško gimnazijo je zapustil skupaj z profesorjema Šolarjem in Pajkom. O tem je poročal Slovenski narod: »... odkar je lani gimnazijo zapustila znana slovenska trojica gg. Š. J. P., predrugačilo se je marsikaj. Nemci so postali prepotentni ... Vzrok temu je ... vedenje učiteljstva slovenskim dijakom nasproti. ...«¹⁰

Že v svojem goriškem obdobju je začel pisati učbenike, ki jih je dolgo izdajal v samozaložbi. Prvega med njimi, Zemljepisno začetnico za gimnazije in realke, je založil star komaj 27 let, to pa je starost, ko dandanašnji mladi šele končujejo univerzitetni študij.

Močno se je angažiral tudi kot publicist, od leta 1866 je večinoma anonimno, z oznako → (poimenoval se je »Puščičar«),¹¹ pisal močno narodnobuditeljske in liberalne prispevke v celovškega Slovenca, ki so povzročili prvo znotrajslovensko časopisno polemiko s konservativno Domovino in njenim urednikom Andrejem Marušičem.¹² Znane so njegove ostre časopisne polemike ob izidu Zemljepisne začetnice z Viljemom Ogrincem,^{13, 14} o geografski terminologiji z Matejem Cigaletom,¹⁵ časnikarstvu na Slovenskem s Franom Šukljeto¹⁶ ter seveda številnimi zapisi v italijanskem in nemškem tisku.

Polemiko s Cigaletom v Novicah gospodarskih, obertnijskih in narodskih (v letih 1865 in 1866) je prav gotovo spodbudilo tudi medsebojno rivalstvo; Cigaletova priredba Schubertovega nemškega zemljepisnega učbenika je namreč očitno tudi zaradi uspeha Jesenkove Zemljepisne začetnice za gimnazije in realke¹⁷ ostala le pri rokopisu.

Mučnega ozračja v Gorici in okolici ter poklicne negotovosti se je rešil šele z odhodom v Trst, kjer je za veliko noč 1867 nastopil službo stalno zaposlenega profesorja zemljepisa in zgodovine na tamkajšnji državni gimnaziji. Slovel je kot mil in razumevajoč učitelj, ki je predaval z velikim navdušenjem, zlasti v višjih razredih, kjer je imel več svobode. Dijake je znal odlično motivirati, vseskozi jih je spodbujal k lastnemu razmišljanju. Pri njih je dobesedno iskal znanje in preganjal učenje na pamet. Kljub (za tiste čase neobičajno) dobrohotnemu pristopu do dijakov pri svojih urah ni imel težav z disciplino.¹⁸ Čeprav je bil goreč rodoljub, ki je v uvodu enega izmed svojih del¹⁹ zapisal, da morajo biti učne knjige »... v materni besedi, s katero lahko po svojih izkušnjah našim učencem na pol več ponudi ...«, ni med njimi zaradi narodne pripadnosti ali različne premožnosti delal nobe-

9 Janez Jesenko, *Učiteljski tovaris*, 7-8 1908.

10 Jesenko, Iz Gorice, *Slovenski narod*, 23. 5. 1868.

11 Bratec Mrvar, Kladnik, Kunaver, Vidrih, Janez Jesenko – pomemben geograf in mislec druge polovice 19. stoletja (v tisku).

12 Jesenko, Iz Gorice, *Slovenec*, 12.-21. 3. 1867.

13 Jesenko, Jesenkova začetnica ..., *Slovenec*, 10. in 13. 12. 1865.

14 Ogrinc, Nekatere opombe ..., *Slovenec*, 25. 11. 1865.

15 Cigale, Jesenko, *Novice gospodarske, obertnijske in narodske 1865-1866*.

16 Jesenko, Šuklje, *Časnikarstvo in nast časniki*.

17 Jesenko, *Zemljepisna začetnica za gimnazije in realke*.

18 Bratec Mrvar, Kladnik, Na Procu se je rodil geograf Janez Jesenko, str. 1-20.

19 Jesenko, *Občna zgodovina. 1. del*.

nih razlik, zato je slovel kot pošten in odkrit učitelj. Čeprav je veljal za zelo radodarnega pri raznih rodoljubnih in dobrodelnih akcijah, si ni nikoli želel hvale ali laskanja.

Kot časnikar je deloval tudi v Trstu. Kratke politične spise in daljše razprave je objavljajal zlasti v *Slovenskem narodu*. V petih delih je objavil razpravo *Ali bo šla princ Rudolfova železnica po slovenski zemlji ali po laški?*²⁰ V njej je skušal dokazati, da bi bila za slovenske in tudi državne interese ugodnejša izgradnja železnice od Beljaka prek Predela in Gorice do Trsta, kot čez Videm in Benetke. Mesec dni pozneje je začela izhajati razprava *Primorske gimnazije, njih 'jednakopravnost in italijanske zahteve*,²¹ podobno razpravo je napisal tudi o šolah na Kranjskem.²²

Poleg obsežne razprave o potresih²³ (o njej podrobneje poročamo v nadaljevanju) je bil zagotovo najbolj odmeven njegov podlistek *Časnikarstvo in naši časniki*, ki je v letih 1883 in 1884 več kot dva meseca izhajal v *Slovenskem narodu*, pozneje ga je Ivan Železnikar izdal kot samostojno knjižico.²⁴ Čeprav je uporabljal psevdonim *Stat nominis umbra* (*Stoji v senci imena*), so ga zaradi liberalnega razmišljanja vladi naklonjeni krogi ovadili.²⁵ Kot zgled slovenskim rodoljubom je predstavil savojskega diplomata Massima d'Azeglia, ki je odigral pomembno vlogo pri združitvi Italije.²⁶ Za Sketove Slovenske čitanke (1889–1893, ponatis 1896–1901) je prispeval zapise o vesolju, vodovju in površju,²⁷ kar so njegove zadnje znane objave.

V oči zbode dejstvo, da je Jesenko po dobrih dveh desetletjih zavzetega in plodnega ustvarjanja že skoraj desetletje pred upokojitvijo in dve desetletji pred smrtjo prenehal objavljati – natančnega razloga ne poznamo. Odgovor se morda skriva v nekrologu Jesenkovega neimenovanega prijatelja, objavljenem v Edinosti. V njem piše, da naj bi Jesenko konec 19. stoletja že napisal slabih 200 strani dolg prvi del zemljepisa v petih delih, ki naj bi izšel pri Mohorjevi družbi. Vendar knjiga, kljub pozitivnemu mnenju tajnika Einspielerja, zaradi pomanjkanja denarja in neutemeljenega suma, da je Jesenko vodstvo družbe napadal v Slovenskem narodu, ni izšla. Eden od njegovih sorodnikov je v nekrologu spomnil, da je Jesenko še v pozni starosti pisal neko zgodovinsko delo, vendar je rokopis iz neznanih razlogov uničil.²⁸

Zanesljivo pa je, da je bil Jesenko v zasebnem življenju neizprosni asket in precejšen konservativec. Na njegov precejšen družbeni ugled med Slovenci je opozoril tudi kronist Fran Ilešič, mimogrede, oče enega največjih slovenskih geografov Svetozarja Ilešiča, ko je leta 1883 v Ljubljanskem zvonu zabeležil, da je bil Jesenko eden od odbornikov pri pripravi slovesnosti ob sedemdesetletnici rojstva Franca Miklošiča in štiridesetletnici njegovega strokovnega delovanja na področju slovanskega in primerjalnega jezikoslovja.²⁹

20 Jesenko, Ali bo šla princ Rudolfova železnica ... *Slovenski narod*, 18.–28. 4. 1868.

21 Jesenko, Primorske gimnazije, *Slovenski narod*, 28. 5.–1. 8. 1868.

22 *Ednost*, podlistek 4.–8. 8. 1908.

23 Jesenko, Zemljski potresi, *Ljubljanski zvon* 1881–1882.

24 Jesenko, *Časnikarstvo in naši časniki*.

25 Bratec Mrvar, Kladnik, Janez Jesenko – malce pozabljeni velikan slovenske geografije (v tisku).

26 *Ednost*, podlistek 4.–8. 8. 1908.

27 Geslo: Janez Jesenko, *Primorski biografski leksikon*, 7. zvezek.

28 Bratec Mrvar, Kladnik, Na Produ se je rodil geograf Janez Jesenko, str. 1–20.

29 Prav tam.

Na tržaški gimnaziji je poučeval 33 let in tam leta 1899 dočakal upokojitev, ko je dobil naziv svetnik, takrat najvišji možni učiteljski naziv. Vseh 41 let življenja v Trstu, takrat največjem slovenskem mestu, je preživel v istem skromnem najemniškem stanovanju na ulici Acquedotto (zdaj Viale XX. Settembre). Poleti je v času počitnic vedno zahajal na Gorenjsko, kjer se je družil s sorodniki in jim v nujnih primerih tudi denarno pomagal. V svoji življenjski filozofiji je bil vztrajen, varčen in skromen (*»Bil je pravi Poljanec na zunaj nekoliko osoren in trdih besedi, a na znotraj dovzeten za vse dobro in lepo, skrben do skrajnosti za vsako malenkost.«*), zato ni čudno, da za njim ni ostala nobena javnosti znana fotografija, kar je za tisti čas in njegov ugled precej nenavadno. Po pričevanju sodobnikov je nosil preprosto, staromodno, a urejeno obleko, vselej iste barve, skladno s tem je bilo opremljeno tudi njegovo domovanje. Do konca življenja je ostal samec, vzdržan pri hrani in pijači. V svojem stanovanju je 31. julija 1908, po dolgi in mučni bolezni, tudi umrl. Po smrti je privarčevano premoženje neskromno prepustil skladu za dijaške štipendije in lokalne slovenske dobrodelne namene. »Njegovo« hišo s številko 1 so ob širitvi trga na začetku ulice žal podrl.³⁰

Ulica XX. septembra v Trstu, kjer je do prenove stala hiša, v kateri je Jesenko prebival kar 41 let.

(foto: Rožle Bratec Mrvar)

Podpis Janeza Jesenka.

Jesenkovo delo

Jesenkovo zelo obsežno delo poleg publicizma sega na številna področja, od pomembnega prispevka na področjih šolske geografije in zgodovine do prevajalstva. Njegova izredna razgledanost in poliglotstvo sta mu olajšala oranje ledine, ne le pri pripravi prvih učbenikov za geografijo in zgodovino, ampak tudi pri njegovem večinoma odličnem pionirskem delu na področjih zemljepisnih imen in zemljepisnega izrazja.

Predgovor.

Tu podajam Slovincem nova zemljepisna knjižica. Namenjena je za šole ino tudi za domačo rabo. Da šolam vstrože, sem ji skoraj vse §§. po Bellingerju vverstil. Po trvanju se vó da bellingerjeve nsem zgolj posomal, ker za kratka čkusa pri šolah ne je učila, da bi le poslovenjen Bellinger naši mladini nikakor ne zadostil. Poznam tudi voč družih nemških knjig, vem tudi, kako so sposobni možje o njih sodili, vendar nobena ni vsem vstrožala. Zato sem so zlasti v prirodnem zemljepisu ravnal raje po novih pravilih slavnega zemljepisca prof. Simonyja, nekdanjega učitelja mojega na dunajskem vsoučilišču, v državnem pa po vutih učenega rojaka našega, g. prof. Kluna, pri katerem sem posebno statistično teorijo z velikim veseljem poslušal.

Kar sem jaz semtertje le ob kratkem mogel opomniti, da bi knjigi obširnost in cena proveč ne narasla, to menim da bo vsak učitelj vedil samu priustaviti. Da bi pa ta knjižica tudi priustim ljudem služila, sem našo cesarstvo obširneje obravnal. Za domačo rabo se bodo pač zelo pogrešali slovenski zemljekazi; pa upajmo, da bo malejša prihodnost tudi tu pomogla!

Pisava so nađejam da bo, kakor težko je bilo tako obširno terminologijo določiti, v obče domačemu narodu vgodna ino lahko umevna. Od te strani me je noprerehoma podperal g. prof. Šolar, kteremu tu preserčno hvalo izročom.

V Gorici na sv. Petra in Pavla dan 1865.

Pisatelj.

Predgovor Jesenkove Zemljepisne začetnice
za gimnazije in realke.

Geografski učbeniki

Učbenike je večinoma izdajal v samozaložbi. Prvega med njimi, *Zemljepisno začetnico za gimnazije in realke*,³¹ je založil star komaj 27 let. Pri pisanju ga je podpiral tudi Maks Pleteršnik, s katerim sta bila nekaj časa kolega v Gorici in Trstu, svetoval mu je zlasti pri terminologiji. Terminološko odličnost mu je priznaval tudi Anton Janežič.³² Na koncu posameznih poglavij je dodal nekaj vprašanj za ponovitev in knjigo razdelil na šest poglavij ali »oddelkov«. Med celinami ne našteva takrat skoraj nepoznane Antarktike, čeprav jo omenja v opisu Južnega ledenega morja: »... Njegove zajedi v tako zvano antarktično celino so še kaj malo znane ...«. ³³ Na koncu je dodal še sezname s številom prebivalcev za okrog 250 avstrijskih mest, 250 evropskih mest in okrog 100 največjih

mest na drugih celinah.³⁴ Kljub na splošno dobrim kritikam je bila knjiga morda nekoliko preveč razdrobljena, zato »... ni idealna za rabo priustim ljudem, kar pa je že značilnost Bellingerjeve podloge in bilo morda bolje se držati Klunovega učbenika. ...«. ³⁵

Da z delom tudi Jesenko sam ni bil najbolj zadovoljen, kaže dejstvo, da je pozneje izdal učbenika *Zemljepis za prvi razred srednjih šol*,^{36, 37} ki sta nekoliko skrajšana *Zemljepisna začetnica*. Po terminološkem uvodu je največ prostora namenil »prirodnoznanstemu zemljepisu«. Vanj je vključil prikaz splošne fizične geografije in celin ter tudi splošne geografije prebivalstva. Zadnji del sestavlja »državoznanstveni zemljepis« s pregledom državnih ureditev in značilnosti prebivalstva po celinah. Na koncu je dodal še pregledne tabele gora, rek in jezer. *Zemljepis za drugi in tretji razred srednjih šol*³⁸ je zasnovan regionalnogeografsko in obravnava »... potanki zemljepis peterih zemljin ...«. Čeprav gre za izrazito evropocentričen prikaz (približno polovica obsega je namenjenega Evropi, petina Aziji, šestina Ameriki, desetina Afriki in dvajsetina Avstraliji), je treba poudariti, da je bilo to za čas, ko je bil kolonializem na vrhuncu, povsem običajno. V besedilu se

31 Jesenko, *Zemljepisna začetnica za gimnazije in realke*

32 Janežič, O izidu Zemljepisne začetnice, *Slovenec*, 26. 8. 1865

33 Jesenko, *Zemljepisna začetnica za gimnazije in realke*, str. 24.

34 Prav tam, str. 99-104

35 Janežič, O izidu Zemljepisne začetnice, *Slovenec*, 26. 8. 1865

36 Jesenko, *Zemljepis za prvi razred srednjih šol*, 1. izdaja

37 Jesenko, *Zemljepis za prvi razred srednjih šol*, 2., popravljeni natis

38 Jesenko, *Zemljepis za drugi in tretji razred srednjih šol*

pogosto navezuje na *Zemljepis za prvi razred srednjih šol*, pri čemer z navedbo strani navaja, kaj morajo dijaki ob predstavitvi posameznih celin ponoviti. Pri delih celin predstavi njihovo obširnost in prebivalce, gore (ali »navpično izobrazbo«), vode, podnebje, upravno delitev in »mestopis«, »prirodnine« in »omiko ter duševno izobraženost«. Tako na primer pri opisu Kitajske navaja: »... *Za duševni razvitek skrbe med Kitajci premnoge šole; v obče se lahko reče, da so pravi Kitajci zelo izobraženi; do višje ali znanostne izobrazbe se pri njih pride le po predolgem in trudapolnem učenju. Kdor hoče priti do višjih služb, mora dovršiti ostre izkušnje. Drugače je osrednjih višavah in planjavah* ...«.39 Ob koncu je dodal še obsežen seznam z okrog 600 primeri izgovorjave geografskih imen.40

*Avstrijsko-ogerska monarhija*41 iz leta 1885 je izšla kot domoznanski učbenik za 4. razred srednjih šol. Avtor je približno tretjino obsega namenil pregledu zgodovine, šestino fizični geografiji monarhije, četrtno statističnemu delu, kjer vključuje »stanovalec, prirodnine, obrtnost, kupčijo, občila (ceste, železnice, plovbo, pošto, telegraf in telefon), šolstvo, državno ustavo, ustavne zastope, glavo države in upravo«. V zadnji četrtini je v poglavju Topografija podan opis vseh dežel in njihovih večjih mest. Učbenik z zelo sintetičnim pregledom posega tudi na področja prava, ekonomije idr. V njem se zanimiv opis Slovencev začne takole: »*Slovenci (1.300.000), ki bivajo skoro po vsem Kranjskem in po deželah Kranjske se dotikajočih, namreč po južnem Štajerskem in jugozahodnem Ogerskem, južnem Koroškem, po večini Goriške, v Trstu in njegovi okolici in po severni Istri do Dragonje* ...«.42

Njegovi temeljni geografski deli

Za vrh Jesenkovega ustvarjalnega opusa lahko štejemo učbenika *Občni zemljepis*43 in *Prirodnoznanški zemljepis*.44 Bolj obsežni tovrstni deli sta izšli šele v letu 1934 oziroma 1935. Čermelj je napisal Kozmografijo oziroma matematično geografijo,45 Bohinec, Kranjec in Savnik pa so pripravili *Občni zemljepis*,46 v katerem so Jesenkova *Občni zemljepis* in *Prirodnoznanški zemljepis* zagotovo uporabili kot referenčno gradivo. Na te priznane geografe medvojne generacije se je v svoji uspešnici *Obča geografija*47 naslonil tudi Svetozar Ilešič. S tem so Jesenkova dognanja posredno zaokrožila med generacije sodobnih geografov, ki so seveda vsrkavali nova spoznanja svetovne geografije, zato ni čudno, da se zasnova in zgradba sodobnih sorodnih del precej razlikujeta od Jesenkovih knjig (na primer48).

39 Prav tam, str. 31.

40 Prav tam, str. 199–205.

41 Jesenko, *Avstrijsko-ogerska monarhija. Domoznanstvo za 4. razred srednjih šol*.

42 Prav tam, str. 47.

43 Jesenko, *Občni zemljepis*.

44 Jesenko, *Prirodnoznanški zemljepis*.

45 Čermelj, *Kozmografija za višje razrede srednjih šol*.

46 Bohinec, Kranjec, Savnik, *Občni zemljepis za višje razrede srednjih in strokovnih šol*.

47 Ilešič, *Obča geografija*.

48 Belec, *Osnove fizične geografije. 1. in 2. del*.

V *Občnem zemljepisu*⁴⁹ se na kar 467 straneh drobnega tiska oklepa klasične sheme delitve takratnega zemljepisa, to je delitve na »zvezdoznanski zemljepis«, »prirodnoznanski zemljepis« in »državoznanski zemljepis«, ki jih (v sicer kratkem) uvodu tudi natančno definira, pri čemer za zvezdoznanski zemljepis navaja sopomenko »matematični zemljepis«. Prirodnoznanski zemljepis razčleni na geognozijo ali zemljezanstvo, geologijo ali zemleslovje, geogonijo ali kozmogonijo, horografijo ali deželopis, topografijo ali krajepis, orografijo ali goropis, oceanografijo ali morjepis, hidrografijo ali vodopis, atmosferologijo oziroma meteorologijo ali zrakoslovje oziroma vremenoslovje, klimatografijo ali podnebjeslovje, etnografijo ali narodopis in antropologijo ali človekoznantsvo. Zunaj sistema navaja znanstveni zemljepis, ki ga deli na kupčijski, obertnijski, vojaški, kmetijski itd.

Zvezdoznanskemu zemljepisu namenja dvajsetino razpoložljivega prostora, prirodnoznanskemu slabo osmino (v njem na kratko opiše tudi svetovno razdelitev rastlin in živali ter posebej človeka, s členitvijo po rasah, ali kot jih imenuje plemenih, ter jezikih), preostalo večino (štiri petine) pa zavzema državoznanski ali državni zemljepis, ki ima vse značilnosti sistematično zasnovane regionalne geografije. V njem je posebej podrobno predstavil domovino Avstro-Ogrsko monarhijo. To delo je zelo primerno za seznanjanje z njenimi zdaj že nekoliko pozabljenimi sestavnimi deli, med katerimi so tudi take, ki jih največkrat niti ne znamo več natančno umestiti, denimo Šlezija, Galicija, Vladimirija in Bukovina.

Na račun podrobne obravnave Avstro-Ogrske in njenih sosed Nemškega cesarstva, Švice (imenuje jo Švajca) ter Italije na Evropo odpadejo tri petine državoznanskega zemljepisa, kar pa še ne pomeni, da niso za tisti čas dokaj podrobno predstavljene tudi značilnosti preostalih celin ter njihovih dežel in držav. Izjema je tudi tokrat Antarktika, ki jo imenuje Antarktija.

Vrh Jesenkove ustvarjalnosti je *Prirodnoznanski zemljepis*,⁵⁰ knjiga s 400 stranmi, ki jo je razčlenil na šest oddelkov ali poglavij: Površje zemlje (obravna reliefno razgibanost, ledenike in ledeniške pojave), Vulkanski ali plutonski prikazki na zemlji (ognjeniki, potresi, nastanek gora), Zemeljska skorja (zlasti razporeditev in nahajališča vseh takrat znanih kemičnih elementov), Voda (reke, jezera in močvirja, morje), Vzduh ali zrak (gibanje zraka, vodni, električni in optični pojavi v ozračju) ter Toplota (temperaturne razmere na kopnem, v vodah in ozračju, podnebje). Zadnja tri poglavja obsegajo tri četrtine knjige, njihova dolžina pa je razmeroma podobna, s tem, da je zadnje nekaj daljše od preostalih dveh.

Jesenkovi opisi so analitsko natančni, vedno išče odgovore na številne skrivnosti našega planeta, ki so bile v njegovem času še precejšnja neznanka, četudi so se z raznovrstnimi meritvami na vseh koncih sveta postopoma sestavljale v čedalje bolj razumljivo celoto. K razumevanju so prispevale tudi razne teorije, ki jih Jesenko praviloma kritično vrednoti. Seveda se ni mogel izogniti takratnemu splošnemu nepoznavanju nekaterih pojavov in procesov, na primer tektonike, zato tudi njegove razlage potresov (z vidika

49 Jesenko, *Občnt zemljepis*.

50 Jesenko, *Prirodnoznanski zemljepis*.

sodobnejših spoznanj) izzvenijo neznanstveno. So pa toliko bolj »sočni« njegovi opisi, ki kažejo na izvrstno obvladovanje predstavljanja pokrajinske stvarnosti.

Takšen je na primer zapis o cunamijih. Čeprav jih ni označil z danes uveljavljenim terminom, jih je uvrščal med potresne učinke: »... *Najstrašnejši pa so učinki in nasledki potresov ob morskih bregovih. Potresi ne pretresajo samo suhe zemlje, ampak tudi morje. Pri Lizbonskem so ladije daleč na morji – in sicer še 150 miriametrov (miriameter meri 10 km; op. avtorjev) od Lizbone, središča strašanskega tega potresa, se potresle, kakor bile bi zašle na pesek ali kako grebenino. ... Ob bregu se na prvi potres morje odmakne ali upade; mislijo da zato, ker se suha zemlja vzdigne, morje mora potem odstopiti ali upasti kakor voda v posodi, ki se na eni strani privzdigne. A strašen je naslednji trenutek: kipeče morje se narase ter se siloma vali, prav za prav plane čez svoje bregove, potopi in razruši jih in težke stavbe zanesle daleč v suho zemljo, ali je pa odstopaje verže daleč v morje. Tako je ob potresu v Lizboni morje naraslo za 13 do 15 m čez najvišjo plimo ter bilo bi potopilo vse razrušeno dolenje mesto, ko se bi strašanski val ne bil razširil in znižal v zanožini, ki je mestu nasproti v suho zemljo zarezana. Pri potresu, ki je 28. oktobra l. 1846. Limo na Peruvanskem večidel razrušil, je morje silno divjalo; pri mestu Callao (izg. Kaljáo) je naraslo za 26 metrov nad najvišjo plimo, razrušilo in poplavelo mesto, pokončalo čez 4000 ljudi (ušlo jih je le 200), ugonobilo 23 ladij, druge ladije pa iz luke zaneslo uro hoda daleč na suho. ...«.⁵¹*

Jesenko se ni mogel in uspel izogniti nekaterim povsem zmotnim, skoraj pravljčnim opisom, kakršne ponazarja obravnava »podmorskih gozdov«: »*Imenitne priče potopljenih pokrajin in dežel so tudi podmorski gozdovi, katerih drevje po nekodi n. pr. pred obrežjem Normandije in Bretagne po konci stoji v podmorskih tleh – po 15 do 20 metrov pod gladino morsko.*«.⁵²

Jesenko se je dobro zavedal, da je *Prirodnoznanski zemljepis* nepopoln, saj ne obravnava ne fitogeografije ne zoografije, tudi ne človeka kot živega bitja in njegove členitve po rasah, kar je na kratko predstavil v *Občnem zemljepisu*. V zvezi s tem je v uvodu v *Prirodnoznanski zemljepis* zapisal: »... *Ko bi se ta sklep zbranih šolnikov bil imeti uresničiti, pridal bi bil tej knjigi še okolo pet tiskanih pol. V teh bi razpravljaj razširjenost organskih snovi – rastlin in živali s človekom vred – po zemlji pa razne vzroke njihov sedanje razširjenosti. ... Zato ta prirodnoznanski zemljepis obsega le razmere in prikazni neorganskih stvari na zemlji. Horologijo in biologijo (organskih stvari) bodem morebiti v posebnem zvezku obširno razpravljaj, če bode sedanja knjiga Slovincem ugajala – in če mi bodo službene razmere dopuščale lotiti se obširnega dela.*«.⁵³

Njegove namere se žal niso uresničile.

51 Prav tam, str. 95.

52 Prav tam, str. 101.

53 Prav tam, str. 4.

Zgodovinski učbeniki

Prvi slovenski zgodovinski učbenik, zelo odmevno *Občno zgodovino*, je izdal v treh delih: *Stari vek*,⁵⁴ *Srednji vek*⁵⁵ in *Novi vek*.⁵⁶ Kot pravi v predgovoru, jo je namenil šolam, zato je za popestritev vpletel tudi antične pripovedke in anekdote. Ker se je pokazalo, da so knjige preobsežne, jih je preuredil in skrajšal ter znova izdal v letih 1883–1886.^{57, 58, 59} Vendar njegove zgodovinske knjige niso bile tako uspešne kot geografske, saj jih je izpodrinila prevedena, izrazito velikonomška Mayerjeva *Zgodovina za nižji razred srednjih šol*, ki jo je prevedel Kaspret.⁶⁰

788 J. Jesenko: Zemeljski potresi.

iz zadnjih desetletij ter je po svoje razvrstil. Samostojno je to stvar preiskaval Volgar.

Danesnje preiskave so pokazale, da se večina pokrajin najbolj pogostoma potresa jeseni in po zimi, bolj redkoma pa spomladi in poleti. Pri tej razdelitvi obseza spomladi meseci: marec, april in maj; poletje: junij, julij in avgust itd. Tudi je treba pomeniti, da se iz minulih vekov lahko porabi le ona poročila, ki ne zaznamujejo samo leta, ampak tudi mesec, v katerem se je potres godil. A Perrey je od začetka 4. (306 po Kr.) do 18. stoletja nabral natantna poročila o 728. potresih ter te po letnih časih razdelil tako-le:

spomladi	jih je bilo	182
poleti	» » »	156
jeseni	» » »	172
po zimi pa	» » »	288.

Volgar jih je sestavil drugo, dosti večjo vrsto ter jih med letno čase razdelil tako, da jih pride na spomlad 313, na poletje 141, na jesen 313, na zimo pa 461. Prirodoslovski zemljepis (izdala Matija Slov.) kuba str. 92. jedaak pregled in drugo obsežno primeru med potresi in letnimi časi. Tu sem naj postavljam ne Perreyevih preiskavnih jedaak pregled potresov po posameznih pokrajinah in letnih časih.

Potresna pokrajina	spomladi	poleti	jeseni	po zimi	skupaj
Južna Evropa (1801–1846)	206	207	224	277	914
Francija	150	123	153	227	653
Porodajje	87	28	46	70	182
Savojka	262	226	219	277	984
Poradje Rena	117	91	130	187	525
Skaudinavija	50	40	54	70	214
Skupaj	822	720	831	1108	3481

Če razmislimo veliko množino razvrščenih potresov, pač ne bomo ugovarjali, da se le slučajno tako razdeljujejo med posamezne letne čase. Ker pravih razlogov za to razmerje še ne poznamo, dovolji se drugi o tem kar poudarjati, da je ono razmerje brez posebnega pomena. Temu menj se smemo opirati na nje, ker potresi razvrščeni po posameznih mesecih in pa posameznih meskih in krajih nikakor

Razprava o potresih

V učbeniku *Prirodoslovski zemljepis* je Jesenko napisal tudi daljše besedilo o potresih z naslovom »Potresi zemeljski«.⁶¹ Na osmih straneh je podal definicijo, delitev potresov, razmerja med potresi in letnimi časi, razmerja med potresi in »bljuvanjem ognjeniških gora«, opisal je trajanje potresov, njihove učinke in posledice ter predstavil nekaj »najimenitnejših« potresov.

Očitno je bilo zanimanje za potrese med ljudmi precejšnje, saj je Jesenko že nekaj let pozneje v Ljubljanskem zvonu o njih objavil razpravo⁶² s 26 poglavji, ki je na več kot 80 straneh izhajala v 14. nadaljevanjih v letih 1881 in 1882. Glavni razlog za poglobljeno zanimanje je bil močan potres 9. novembra 1880 v Zagrebu, ki je poleg velike gmotne škode zahteval tudi dve življenji, pet manj kot poznejši ljubljanski potres 14. aprila 1895, katerega pa Jesenko seveda ni mogel niti slutiti.

Jesenko začne razpravo z naslovom *Zemeljski potresi* z opazko »... Premalo, pra-

V razpravi o potresih Jesenko med drugim razglablja o vplivu letnih časov na pogostnost pojavljanja potresov, kar je podkrepil tudi s preglednico.

- 54 Jesenko, *Občna zgodovina*, 1. del. *Stari vek*
- 55 Jesenko, *Občna zgodovina*, 2. del. *Srednji vek*
- 56 Jesenko, *Občna zgodovina*, 3. del. *Novi vek*
- 57 Jesenko, *Občna zgodovina*, 1. del. *Stari vek*, 2., skrajšani natis.
- 58 Jesenko, *Občna zgodovina*, 2. del. *Srednji vek*, 2., skrajšani natis.
- 59 Jesenko, *Občna zgodovina*, 3. del. *Novi vek*, 2., skrajšani natis.
- 60 *Edinost*, podlistek 4–8. 8. 1908.
- 61 Jesenko, *Prirodoslovski zemljepis*, str. 89–97.
- 62 Jesenko, *Zemeljski potresi*, *Ljubljanski zvon* 1881–1882.

viš, ponuja »Prirodoznanski zemljepis« o zemeljskih potresih. Čitaj tedaj to razpravo, izrastla je iz sledečih virov: ...«⁶³ in našteje nekaj pomembnih del evropskih avtorjev, med njimi Malleta, Boccarda, Humbolta in Perreyja.

V nadaljevanju natančno opiše zagrebški potres, podobno kot tudi nekatere druge takrat najbolj znane potrese po svetu, denimo potrese v Lizboni leta 1756, Caracasu leta 1812, Valparaisu leta 1822 ter v Kalabriji in na Siciliji leta 1783.

V poglavju *Ali se potresi res doboma ponavljajo?* pravilno ugotavlja da se ne: »... Primerno ravna jo tudi proroki vremenski. Sedaj pa sedaj nastopijo res lepi dnevi, kakor so jih prorokovali, a pogostoma tudi grdi mestu prorokovanih lepih dnij. Pa radi pozabljamo te izjeme, ono krivo prorokovanje, ter se spominamo le onih slučajev, v katerih se je prorokovanje uresničilo. ...«⁶⁴ Zanimivo je pisanje o časovni porazdelitvi potresov, saj Jesenko pravilno razmišlja, da je njihovo večje število jeseni in pozimi zgolj slučajno.

Obravnava tudi vse druge do tedaj znane značilnosti potresov, temu doda številne primere in dokaze, s katerimi zavrne nekatera takrat razširjena zmotna prepričanja o njih, denimo periodičnost ali možnost napovedovanja iz naravnih znamenj. O škodljivem vplivu potresov razmišlja takole: »... potresi neposredno razdražijo človeku živčevje in tako slabšajo njegov razum, čez moč dražijo njegovo fantazijo ter ga naklanjajo prazni veri. ...«⁶⁵

Jesenkova razprava o potresih spada med odlična naravoslovna dela razmišljajočega človeka, ki zavrača vse nelogičnosti in se z znanstveno previdnostjo loteva do takrat nepojasnjenih razlag nekaterih potresnih pojavov. Glede na to, da je izhajala v Ljubljanskem zvonu le 15 let pred velikim ljubljanskim potresom 14. aprila 1895, je morda pozitivno vplivala na ravnanje prebivalstva in institucij ob katastrofalnem dogodku.⁶⁶

Prevodi leposlovja

Jesenko je odlično obvladal številne tuje jezike, zato so se njegove izredna širina, marljivost in tenkočutnost odrazile tudi v prevodih leposlovja. Ob svojem siceršnjem znanju slovenščine, nemščine, italijanščine, latinščine in starogrščine je prevedel tri angleške romane in enega francoskega. Njegov prvi prevod *Župnik Wakefieldski*⁶⁷ je bil med vsemi najbolj uspešen, zelo sta ga pohvalila tudi Josip Stritar (po tem zgledu je leta 1876 napisal povest *Gospod Mirodolski*) in Fran Levstik v svojem potopisno-programskem spisu *Popotovanje od Litije do Čateža*. Leta 1876 je izšel v Jurčičevi zbirki. Ta sentimentalni roman angleško-irskega pisatelja Oliverja Goldsmitha izpričuje trdno vero v dobroto ljudi, vendar se lahko bere tudi kot satira. Že naslednje leto je izšlo eno najbolj priljubljenih »deklških« del tistega časa v Združenih državah Amerike, roman *Prižigalec*⁶⁸

63 Prav tam.

64 Prav tam.

65 Prav tam.

66 Bratec Mrvar, Kladnik, Kunaver, Vidrih, Janez Jesenko – pomemben geograf in mislec druge polovice 19. stoletja (v tisku).

67 Goldsmith, *Župnik Wakefieldski*, prevod Janez Jesenko.

68 Cummins, *Prižigalec*, prevod Janez Jesenko.

Marie Cumminsove. Leta 1887 je prevedel še njen drugi roman z moralno-nabožno vsebino *Mabel Vaughan*.⁶⁹ Obe knjigi sta najprej izhajali kot podlistka v *Slovenskem narodu*. Med obema je leta 1885 prevedel ostroumni satirični protimonarhični roman *Pariz v Ameriki*,⁷⁰ ki ga je pod psevdonimom doktor René Lefebvre napisal Édouard de Laboulaye, pobudnik francoskega darila Združenim državam Amerike, znamenitega Kipa svobode.

PREGLED JESENKOVIH GLAVNIH DEL⁷¹

Geografija

- 1865 Zemljepisna začetnica za gimnazije in realke. Samozaložba, tiskarna Paternolli. Gorica, 104 str.
- 1873 Občni zemljepis. Samozaložba, Narodna tiskarna. Ljubljana, 462 str.
- 1874 Prirodnoznanstveni zemljepis. Slovenska matica, Blaznikova tiskarna. Ljubljana, 399 str.
- 1876 Mali občni zemljepis. Samozaložba, tiskarna Mailing. Gorica.
- 1882 Zemljepis za prvi razred srednjih šol, 1. izdaja. Samozaložba, Narodna tiskarna. Ljubljana, 116 str.
- 1883 Zemljepis za drugi in tretji razred srednjih šol. Samozaložba, Narodna tiskarna. Ljubljana, 205 str.
- 1885 Avstrijsko-ogerska monarhija. Domoznanstvo za 4. razred srednjih šol. Samozaložba, Narodna tiskarna. Ljubljana, 88 str.
- 1890 Zemljepis za prvi razred srednjih šol, 2. popravljeni natis. Samozaložba, Narodna tiskarna. Ljubljana, 88 str.

Zgodovina

- 1871 Občna zgodovina, 1. del: Stari vek. Samozaložba, tiskarna Rupnik. Trst, 160 str.
- 1878 Občna zgodovina, 2. del: Srednji vek. Samozaložba, Narodna tiskarna. Ljubljana, 158 str.
- 1881 Občna zgodovina, 3. del: Novi vek. Samozaložba, Narodna tiskarna. Ljubljana, 224 str.
- 1883 Občna zgodovina, 1. del: Stari vek, 2. skrajšani natis. Samozaložba, Narodna tiskarna. Ljubljana, 133 str.
- 1886 Občna zgodovina, 2. del: Srednji vek, 2. skrajšani natis. Samozaložba, Narodna tiskarna. Ljubljana, 81 str.
- 1886 Občna zgodovina, 3. del: Novi vek, 2. skrajšani natis. Samozaložba, Narodna tiskarna. Ljubljana, 92 str.

69 Cummins, *Mabel Vaughan*, prevod Janez Jesenko.

70 Lefebvre, *Pariz v Ameriki*, prevod Janez Jesenko.

71 Bratec Mrvar, Kladnik, Na Produ se je rodil geograf Janez Jesenko, str. 1–20.

Časnikarstvo

- 1881/82 Zemeljski potresi. Razprava v 14 nadaljevanjih v Ljubljanskem zvonu.
1884 Časnikarstvo in naši časniki. Samozaložba, I. Železnikar, Narodna tiskarna, Ljubljana, 294 str. (ponatisnjeni podlistki iz Slovenskega naroda).

Preводи leposlovja

- 1876 Župnik Wakefieldski. Založnik Josip Jurčič, Narodna tiskarna. Ljubljana, 311 str. (Oliver Goldsmith: The Vicar of Wakefield, 1766).
1877 Prižigalec. Narodna tiskarna. Ljubljana, 512 str. v dveh zvezkih (Maria Susanna Cummins: The Lamplighter, Boston, 1854).
1885 Pariz v Ameriki. Narodna tiskarna. Ljubljana, 535 str. (Réne Lefebvre Édouard de Laboulaye): Paris en Amérique, 1863).
1887 Mabel Vaughan. Narodna tiskarna. Ljubljana, 434 str. v dveh zvezkih (Maria Susanna Cummins: Mabel Vaughan, 1857).

JESENKOVA POMEN ZA SLOVENSKO GEOGRAFIJO

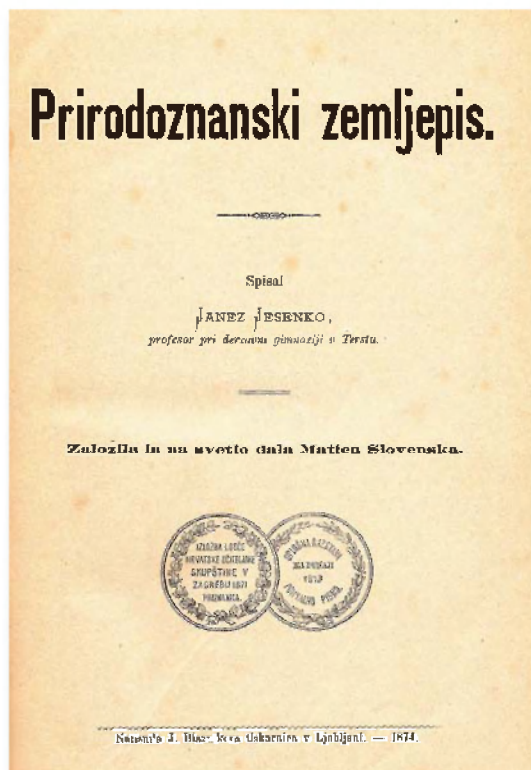
Jesenko je s svojimi deli položil trdne temelje slovenskemu geografskemu imenoslovju in izrazoslovju. Pri pripravi povsem originalno zasnovanih knjižnih del in oranju znanstvene ledine prenašanja tujega strokovnega izrazja v slovenščino si je pomagal z zelo obsežno, za tisti čas sodobno literaturo v številnih tujih jezikih.

V slovenski jezik je prelił spoznanja takrat najbolj znanih raziskovalcev sveta, kot so bili Alexandervon Humboldt, Charles Darwin, William Edward Parry, brata Schlangintweit, Edward Whymper in znanstvenikov, kot so bili Charles Lyell, Louis Agassiz, John Tyndal, Karl Ritter ter drugi. Na prvem mestu navaja Humboldta, za njim je Darwin, sledi sedem naslovov fizičnogeografskih učbenikov, dalje devet naslovov o raziskovalnih potovanjih, enajst geoloških naslovov, ki jim sledijo štiri naslovi o fizični geografiji in geologiji Alp, trije naslovi o Aziji in Novi Zelandiji, kar dvanajst naslovov o alpskih ledenikih, deset oceanografskih naslovov in kar devetintrideset meteoroloških, klimatoloških ter nekaj hidroloških naslovov. Oklepal se je torej sodobne literature, o čemer pričajo letnice izida navedenih knjižnih del; še najstarejše je iz leta 1831!⁷²

V učbeniku,⁷³ ki ga je sicer namenil gimnazijcem, je povzegal najbolj sveža znanstvena dognanja, na primer Darwinovo o nastanku koralnih otokov. Prav Darwin je ugotovil, da koralni apnenec, ki na 1000 m pod morsko gladino gradi podlago koralnih otokov, ni mogel nastati v tej globini, ker korale živijo le v toplih morjih in do globine 50 m, do koder seže svetloba; torej se je moralo morsko dno, skupaj s podlago otoka, znižati. Podobno govori tudi o mladem koralnem apnencu, ki se je zaradi dviganja obalnih območij znašel v večjih nadmorskih višinah.

72 Bratec Mrvar, Kladnik, Kunaver, Vidrih, Janez Jesenko – pomemben geograf in mislec druge polovice 19. stoletja (v tisku).

73 Jesenko, *Prirodnoznanški zemljepts*.

Predlist Prirodnoznanskega zemljepisa z odtisnjenima priznanjema, ki ju je Jesenko prejel na razstavah.

V predgovoru⁷⁴ je jasno sporočil svoje neomajno narodnostno prepričanje, da bo ta knjiga »... *tujemu svetu dokazovala, da tudi v najvišjem razredu srednjih šol svojo mladino lahko podučujemo v domačem, materinem jeziku.* ...«. S tem je napravil pomemben korak v osamosvajanju slovenskega šolstva in postavljanju temeljev slovenske znanosti na geografskem področju. V strokovno slovenščino je prevedel vrsto strokovnih izrazov, ki jih prej nismo imeli, mnoge uporabljamo še danes. Kako pomembno in zahtevno je bilo to dejanje, ve vsakdo, ki se ukvarja s kakšnim novim področjem znanosti.

S svojim znanjem jezikov nas je Jesenko uvrstil med narode, ki od druge polovice 19. stoletja naprej lahko geografsko raziskujejo lastno deželo in pri tem uporabljajo ustrezno, predvsem pa dovolj bogato strokovno terminologijo. Ta je prišla še najbolj prav precej pozneje, v trenutku, ko smo po ustanovitvi ljubljanske univerze po 1. svetovni vojni lahko sami izobraževali akademsko izobražene učitelje in znanstvenike.⁷⁵

Za svoja dela je na razstavah prejemal priznanja in pohvale, na primer na razstavi hrvaške učiteljske skupščine leta 1871 in na splošni razstavi na Dunaju leta 1873.⁷⁶ Očitno je tudi to pripomoglo, da je njegov *Prirodnoznanski zemljepis* leta 1874 založila Matica Slovenska. Za pripravo del si je mnoge referenčne knjige kupil kar sam, saj vseh, ki jih je potreboval in potem uporabil, v knjižnicah, tudi dunajskih, ni bilo na razpolago. Zato niti ni presenetljivo, da ga je Roman Savnik označil za najbolj razgledanega slovenskega geografa svoje dobe.⁷⁷

Jesenkovi del, ki, z izjemo Melikove Slovenije,⁷⁸ po monumentalnosti, vsebinski širini in globini obravnave presegajo vsa slovenska geografska dela pred 2. svetovno vojno, seveda ne moremo vrednotiti skozi prizmo sodobnih spoznanj. Vedeti je treba, da je medtem znanost izjemno napredovala, zato mnoge, v njegovih delih predsta-

74 Prav tam, str. 5.

75 Bratec Mrvar, Kladnik, Kunaver, Vidrih, Janez Jesenko - pomemben geograf in mislec druge polovice 19. stoletja (v tisku).

76 Jesenko, *Prirodnoznanski zemljepis*, naslovnica.

77 Savnik, Pomembni rcjaki Poljske doline, str. 227

78 Melik, Slovenija: *geografski opis*.

vljene teorije v svoji preprostosti ali celo popolni napačnosti danes izzvenijo nenavadno, celo naivno. Podobno velja za nekatere njegove poglede in nenazadnje številne podatke, ki pa so vseeno odraz najsodobnejših spoznanj iz sredine in druge polovice 19. stoletja. Tako na primer v *Prirodnoznansem zemljepisu*⁷⁹ navaja presenetljivo natančne izmere himalajskih in drugih vršacev (Everest 8844 m, Kičindžinga 8586 m, Davalagiri 8160 m, tudi Elbrus v Kavkazu – 5640 m in Montblank v Alpah – 4804 m), malo manj natančno za Dapsang v grebenu Karakorum (8716 m), še manj natančno za Akonkaguo (7385 m) in izrazito nenatančno na primer za Demavend (4480 m) in še zlasti ognjenik v Oregonu Hood (5596 m), ki je v resnici visok samo 3426 m.

Gorski svet mu je bil očitno privlačen, še zlasti, če je bil preoblikovan z ledeniki, sicer najbrž ne bi tako obširno pisal o delovanju ledenikov. Verjetno bi v sedanji slovenski strokovni literaturi težko našli kakšno navedbo tujih imen za ledenike, a Jesenko jih je naštel kar po vrsti, kar je bilo smiselno, saj drugače na tujih zemljevidih ne vemo, kaj ti izrazi pomenijo (angleško glacier, italijansko ghiacciaio, tirolsko Ferner, salzburško Kase, skandinavski Jökull).⁸⁰

Pozornost je namenil tudi kraškim pojavom, čeprav je bil razmeroma skromen pri njihovem naštevanju, vsaj pri nas (Jelovica, Pokljuka). V *Prirodnoznanstvem zemljepisu* uporablja izraz »... *apneniška kraška planota* ...«, za dinarska kraška območja pa uporabi besedo kraševina. Med površinskimi kraškimi pojavi omenja rupe, ponikve ali ponore. Razlaga tudi nastanek »*kraških nižin*« v pomenu kraških polj, ki so »... *nastale iz več medseboj sklenenih rup ali ponikev*. ... *Pri teh se je v eno smer verstil usad za usadom, iz katerih je sčasoma postala sredi kraške planote na vseh straneh zagrajena dolina*. ...«. Take pojave našteva in primerja z onimi v Juri, na Jutlandiji, Moravskem in pri severnoameriškem mestu St. Louis v zvezni državi Missouri.

Tudi o jamah piše precej izčrpno, ne le o slovenskih, ampak je pripravil kar pregled takrat najbolj znanih jam po svetu, ki pa je zaradi neraziskanosti še zelo skromen. A za Mamutovo jamo (Mammoth Cave) v Kentuckyju navaja dolžino 14 km, kar je bilo že takrat največ na svetu.⁸¹

Njegov pisateljski slog je živahen, sočen, informativen in pojasnjevalen, kar je še zlasti pomembno, ker je znal prepričljivo uporabiti najzanimivejše dele originalnih pripovedi in poročil, pri tem pa navadno ni zamolčal imen njihovih avtorjev, torej jih je citiral. Zlasti v *Prirodnoznanem zemljepisu* se je z načinom povzemanja in navaianja virov pov-

Slavni Francúz Elié de Beaumont (r. Bonon) je za raz-	
ličnô položna zemeljska tla učinil sledeće nagibne kate in	
razstevna staviła:	
Očim komu vidna naklonjenost	1° 10' ali 7/34
Nagib železnice, po kateri vozovi sami navzdol	
dorajajo	(8° 20' 1/2)
Položnost železnice Lünburg-glasgowske	1° 23' 1/3
poplašena se položnost "američki cest	6° 59' 1/100
Nagiba položna st. ceste čez Mont Cenis	4° 1'
" " " " Simplon	5° 45' 1/10
Položnost, navzdol za vozove z lah. tov. na vrata	3° 10' 1/100
" " " " " " " " " " " "	13° 0' 1/100
" " " " pa kteri so še varno hodi	
doli in gori	25° 0' 1/2-13
Sterna stopnice, dvakrat sirje kakor visoke	26° 34' 1/2
Največa položnost za meze (obložbe)	24° 0' 1/2
Položnost stez, po kateri se (če treba) konj hodi	31° 0' 1/100
" " rebra, po katerem se brez stopnic skorn	
ne badi	37° 0' 1/2-33
" " s peskom, po katerem se še naj-	
zije pride	32° 0'
" " najstermejših ognjenikov	40 do 42°
" " celú za ovce pristannega	50°
Pojadnem nepristopno rebro	55°

Jesenkov tabelarični prikaz značilnih

naklonov z opisi njihovih omejitev

(iz Prirodnoznanskega zemljepisa, stran 42).

79 Jesenko, *Prirodoznanski zemljepis*, str. 44

80 Bratec Mrvar, Kladnik, Janez Jesenko – malce pozabljeni velikan slovenske geografije (v tisku).

81 Pray tam.

sem približal sodobnim standardom priprave znanstvenega besedila. Ob tem je slovensko geografijo obogatil s številnimi metodološkimi spoznanji, ki jih praviloma kritično pretresa, pri čemer številna spoznanja predstavi v preglednicah.⁸²

Jesenkovega izjemnega pomena se je zelo dobro zavedal Valter Bohinec, pisec uvodnega članka v prvi številki Geografskega vestnika iz leta 1925. V izčrpnem pregledu takratnega stanja slovenske geografije lahko o njem preberemo naslednje: *»... ta znameniti mož se je baval v celi vrsti knjig z geografskim izrazoslovjem in ustvaril poznejšim geografovm široko podlago, ki jo danes le preradi pozabljamo in vsekakor premalo upoštevamo. Njegov veliki »Občni zemljepis« in »Prirodnoznanški zemljepis« sta klasični knjigi slovenske geografije, temeljiti in izčrpnii kakor malokatero poznejše delo. Njiju prednost je predvsem v samostojni obravnavi geografskih problemov na podlagi celotnega slovstva (ne le nemškega, tudi francoskega, angleškega in italijanskega) in pa v čim točnejši podaji tehničnih izrazov v slovenščini. Nedvomno moramo Jesenka šteti med največje slovenske geografe; če vidi Ferdinand Seidl v njem »velezaslužnega strokovnjaka, ki je pri nas uvedel »prirodnoznanški zemljepis« in če pravi Fran Levec, da ostane njegovo ime »z zlatimi črkami zapisano v književni in kulturni zgodovini naroda slovenskega«, ta hvala nikakor ni pretirana. Poleg omenjenih dveh del imamo od njega še več šolskogeografskih knjig, ki jih je neumorni delavec priredil za različne srednješolske razrede in kakor svoj »Občni zemljepis« večinoma založil sam, poln navdušenja za vzvišeno stvar. Metodično so te knjige pomenjale mnogo, ker so uvajale novejšje metode tudi v naše šole in s tem vzpostavljale zvezo z vodilnimi geografskimi strujami v drugih narodih, vidik, ki ga je poznejša geografija pri nas žal zelo zapostavljala. Nič manjša pa ni njih važnost v narodnem oziru, ker naj bi, kakor piše Jesenko sam, dokazovale tujemu svetu, da svojo mladino lahko poučujemo v domačem, materinem jeziku. ...«.*⁸³

Zanimivo je, da na začetku predstavitve Jesenkovega dela Bohinec sicer napačno navaja, da naj bi Jesenko črpal gradivo iz Cigaletove Znanstvene terminologije, ki je izšla leta 1880, v resnici pa je bilo ravno obratno, saj so Jesenkova temeljna dela, opremljena tudi z terminološkimi prilogami, izhajala v letih 1865, 1873 in 1874.⁸⁴

Zemljepisno izrazoslovje

Ob prebiranju Jesenkovih del dobimo vtis, da so neizčrpen vir tako za podomačena tuja zemljepisna imena kot za skoraj brezštevilne strokovne izraze iz raznih geografskih disciplin, med katerimi so se mnogi v nespremenjenih oblikah in pomenu ohranili do sodobnosti. Glede na to, da številni prav lepo zvenijo v slovenskem jeziku, najbrž ni bilo treba, da bi jih pozneje v precejšnji meri izpodrinile tujke; klasični primeri so izrazi celina (kontinent), ognjenik (vulkan), podnebje (klima), polobla (hemisfera), ravniki (ekvator), tečaj (pol), zemljepis (geografija) in zemljevid (karta).⁸⁵

Jesenko je pozorno spremljal razvoj slovenskega izrazoslovja tudi pozneje, kar nam kaže pri njegovih sorodnikih ohranjen Cigaletov Nemško-slovenski slovar (1860) z razni-

82 Prav tam.

83 Bohinec, Razvoj geografije v Sloveniji, str. 13-14.

84 Bratec Mrvar, Kladnik, Janez Jesenko – malce pozabljeni velikan slovenske geografije (v tisku).

85 Prav tam.

mi zabeležkami in pripombami.⁸⁶ Podobno velja tudi za dve nemški knjigi Svetovne zgodovine in latinsko slovnico.

Jesenkov čut za sistematiko se je kazal v potrebi po pripravi znanstvene terminologije. V bistvu ne gre za klasično terminologijo, pač pa deloma tudi za slovar z nemškimi oziroma slovenskimi izrazi in navedbo njihovih tujejezičnih ustreznice. Pri abecednem razvrščanju izrazov pogosto uporablja tako imenovano seznamno stavo, za katero je značilno, da je najprej v samostalniški obliki naveden izhodiščni izraz, za njim pa v pridevniški pojasnjevalni, s čimer opredeli tip, zvrst in obliko vodilnega pojava, tako na primer za jezera navaja kar 15 različnih zvrsti.⁸⁷

V terminologijah *Občnega zemljepisa* (348 izrazov) in *Prirodnoznankega zemljepisa* (696 izrazov) se podvaja le del izrazov. Strani, kjer se določen izraz pojavlja, so navedene samo v *Prirodnoznanškem zemljepisu*. V njem je Jesenko, podpisan kot Pisatelj, na zadnji strani pred kazalom zapisal naslednje opravičilo: »Ker bi tvarinski pregled (stvarno kazalo; op. avtorjev) ali rečni register obsegal najmanj 10 strani, odstranil sem ga; res da bi vsakemu čitatelju rabo te knjige posebno olajševal, pa ž njim bi jej debelost in cena preveč narasla.«⁸⁸ To pa kaže, kako zelo se je zavedal pomena sistematične predstavitve gradiva, ki smo ga v poznejših tovrstnih delih še dolgo pogrešali in ga ne premorejo niti marsikateri sodobne publikacije. Ob tem je treba dodati, da je Jesenko dobro obvladal citiranje, zlasti v *Prirodnoznanškem zemljepisu* se je z načinom povzemanja in navajanja virov povsem približal sodobnim standardom priprave znanstvenega besedila.

Zemljepisno imenoslovje

Zemljepisna imena v slovenščini so se v učbenikih začela pojavljati v prvi polovici 19. stoletja,⁸⁹ že prej so se njihovi zapisi pojavljali v časnikih.⁹⁰ Prvi jih je v večjem številu predstavil prav Janez Jesenko, ki jih je tudi sistematično poslovenil. V učbeniku *Zemljepisna začetnica za gimnazije in realke*⁹¹ je najprej navedel slovenska imena celin (Evropa, Azija, Afrika, Avstralija in Amerika) in oceanov ali glavnih svetovnih morij (Veliko morje, Atlantsko morje, Indijsko morje, Južno ledeno morje in Severno ledeno morje). V nadaljevanju je pri posameznih celinah navedel imena glavnih polotokov, rtov in njihovih držav oziroma najbolj znanih pokrajin, medtem ko je pri svetovnih morjih sistematično navedel njihova robna morja in večje zalive.

Navaja tudi glavne otoke v »velikih morjih« in »nar znamenitejše« prelive. V nadaljevanju po celinah navede glavna jezera in reke, gorovja, pomembnejše vrhove ter večja nižavja. Opisi gorovij in nižavij so sicer skopi, a že zasnovani regionalnogeografsko. Pomembnejša svetovna jezera, reke, vrhovi in ognjeniki so navedeni tudi v preglednicah. Drugi del knjige je imenovan *Deržavni zemljepis*. V njem so razmeroma natančni regionalnogeografski opisi devetnajstih dežel avstrijskega cesarstva, s podrobnim navajanjem

86 Stanonik, Zasebna korespondenca, 2009.

87 Bratec Mirvar, Kladnik, Janez Jesenko – malce pozabljeni velikan slovenske geografije (v tisku)

88 Jesenko, *Prirodnoznanški zemljepis*, str. 399.

89 Kladnik, *Tuja zemljepisna tmena v slovenskem jeziku ...*, doktorska disertacija.

90 Orel, *Zemljepisna tmena v slovenskem časopisu do srede 19. stoletja*.

91 Jesenko, *Zemljepisna začetnica za gimnazije in realke*.

Plaz, Lavine, 55.
 Plaz dersalni ali pravi. Rutschlawine, 96.
 Plaz mokri, Grund- oder Schlaglawine, 56.
 Plaz suhi ali prašni, Staublawine, 55.
 Plima (natok). Flut, 197.
 Plima nizka, Nippflut, 200.
 Plima visoka, Springflut, 200.
 Plimni val, Flutwelle, 201.
 Plimotok, Flutstrom.
 Plimovanje morja, Fluten, Flutbewegung des Meeres, 196 — 201.
 Plimujuče ustje, Flutmündung, Aestnarium, 164.
 Plitčina, Untiefe, 30.
 Ploha, Platzregen, 236.
 Podnebje, Klima.
 Podnebje brezumno, excessives Klima, 369.
 Podnebje celinsko, continentales Klima, 374.
 Podnebje lastno (prirodno). physisches Klima, 369.
 Podnebje namorsko, Küsten- oder Inselklima, 374.
 Podnebje solčno, solares (mathematisches Klima, 368.
 Podnebje spremenljivo, veränderliches Klima, 369.
 Podnebje stanovitno, constante, Klima, 369.
 Podnebje škodljivo, nezdravo, schädliches Klima, 385.
 Podnebje zdravilno, heilsames Klima, 381.
 Podoba krajinska, Landschaftsbild, 36.
 Podolnica, podoizna dolina, Längental, 50.
 Podtalna voda, Grundwasser, 129.
 Podzemeljsko jezero, unterirdischer See, 168.
 Pojezerje, Seegebiet.

številnih zemljepisnih imen. Nasploh je Jesenko dajal velik poudarek domoznanstvu, zato je posebno pozornost namenjal Avstriji in pozneje Avstro-Ogrski. Druge države in kolonije so obdelane le fakto-grafsko, z navajanjem imen, ponekod njihovih prebivalcev ter glavnih in drugih pomembnejših mest. Kjer so imena zapisana v originalni obliki, je v oklepaju navedena izgovarjava. V preglednicah so navedena mesta in večji kraji na Avstrijskem, večja »evropejska« mesta in »največa mesta na drugih zemljinah«.

Obilica podomačenih tujih zemljepisnih imen je tudi v *Občnem zemljepisu*⁹² in *Prirodnoznanskem zemljepisu*,⁹³ saj je Jesenko tuja imena prav rad podomačeval, še zlasti tista, ki jih je večkrat navajal, in tista, ki so izvirala iz »eksotičnih« jezikov. Jesenkov nabor več tisoč zemljepisnih imen je bil zagotovo pomemben zgled Mateju Cigaletu pri pripravi Atlanta,⁹⁴ prvega atlasa sveta v slovenskem jeziku, ki je sčasoma skoraj povsem utonil v pozabo, pred nekaj leti pa je znova zasijal v vsem sijaju, ko je doživel ponatis v obliki faksimila.⁹⁵

Izsek iz Terminologije v Prirodnoznanskem zemljepisu
 (stran 395).

92 Jesenko, *Občni zemljepis*.

93 Jesenko, *Prirodnoznanski zemljepis*.

94 Cigale, *Atlant*.

95 Fridl, Kladnik, Oražen Adamič, Perko, Urbanc (ur.), *Atlant. faksimilirana izdaja* ...

Sklep

Jesenkova večplastnost in delavnost je segala v dvoje strok, zemljepisno in zgodovinsko, s prevajalstvom pa tudi v leposlovje. Pisal je odlične srednješolske učbenike geografije, upoštevajoč stanje takratne vede v svetu, ter položil prve temelje slovenskemu geografskemu imenoslovju in izrazoslovju. Prirejal je tudi učbenike zgodovine ter prevajal francosko in angleško leposlovje. Ker je tako francoščino kot angleščino in tudi italijanščino zelo dobro obvladal, ni presenetljivo, da si je pri pripravi povsem originalno zasnovanih knjižnih del in oranju znanstvene ledine prenašanja tujega strokovnega izrazja v slovenščino poleg takrat povsem vsakdanje nemščine pomagal tudi z dokaj obsežno literaturo v vseh navedenih jezikih.

Janez Jesenko velja za izjemnega učitelja druge polovice 19. stoletja in še bolj izjemnega pisca prvih slovenskih splošnih geografskih učbenikov. Njegovi učbeniki so bili zaradi poglobljenosti prej kot za radovedne mlade nadebudneže primerni za znanja željne odrasle, ki so se z njihovim prebiranjem lahko podrobno seznanili z najnovejšimi geografskimi spoznanji. Pozneje slovenska šolajoča mladina še dolgo ni dobila poglobljenih učbenikov za splošno in fizično geografijo.

Jesenkova dela so še vedno zelo dobro berljiva, saj jih odlikujejo lahko in bogato izražanje, ponazarjanje s številnimi, če je bilo le mogoče slikovitimi primeri in premišljeni statistični prikazi. Ti v marsičem nakazujejo odklik od opisne geografije, za kakršna največkrat opredeljujemo starejša geografska dela, še zlasti, če se z njimi sploh nismo podrobneje seznanili. Pravzaprav je edina otipljiva pomanjkljivost njegova opusa popolno pomanjkanje slikovnega gradiva, kar gre pripisati tako takratnim slabim tehničnim in finančnim možnostim kot pomanjkanju tovrstne tradicije; slikovnim prikazom so bili namenjeni atlas!⁹⁶

Njegovo najbolj znano delo je skoraj 400 strani obsegajoč *Prirodnoznanški zemljepis*, ki ga je napisal ob upoštevanju več kot 110 takratnih temeljnih del iz naravoslovnih znanosti in učbenikov. Toliko je namreč navedene izključno tuje literature, ki jo je Janez Jesenko prebiral in jo v omenjenem učbeniku ponášil za slovensko rabo. Kot bi šlo za kakšen univerzitetni učbenik! Tega ni storil nihče pred njim in nobeden še dolgo za njim. Takratna Matica Slovenska se je k sreči zavedla, da bo z objavo njegovega Prirodnoznanškega zemljepisa pomagala zorati svežo ledino na področju fizične geografije in bo s tem slovenskemu bralcu omogočila širjenje obzorij tudi na tem področju.⁹⁷

K postopnemu bledenju spomina na Jesenka, tudi med geografi, je zagotovo prispevala okoliščina, da njegova vloga in dela niso omenjeni v Uvodu v geografijo,⁹⁸ univerzitetnem učbeniku, ki ima ob številnih ponatisih že štiri desetletja biblično težo med slovenskimi študenti geografije.

96 Bratec Mrvar, Kladnik, Janez Jesenko – malce pozabljeni velikan slovenske geografije (v tisku)

97 Bratec Mrvar, Kladnik, Kunaver, Vidrih, Janez Jesenko – pomemben geograf in mislec druge polovice 19. stoletja (v tisku).

98 Vrišer, *Uvod v geografijo. osnove geografskega dela*.

VIRI IN LITERATURA

- Belec, Borut: *Osnove fizične geografije*, 1. in 2. del. Maribor : Pedagoška akademija, 1968.
- Bohinec, Valter: Razvoj geografije v Slovencih. *Geografski vestnik*, letnik 1. Ljubljana 1925, str. 1–24.
- Bohinec, Valter, Kranjec, Silvo, Savnik, Roman: *Občni zemljepis za višje razrede srednjih in strokovnih šol*. Ljubljana : Ljudska knjigarna, 1935.
- Bratec Mrvar, Rožle: *Blaz Kocen – življenje in delo*. Šentjur : Občina Šentjur, 2007.
- Bratec Mrvar, Rožle, Kladnik, Drago: Janez Jesenko – malce pozabljeni velikan slovenske geografije. *Geografski vestnik*, letnik 80, št. 2. Ljubljana : Zveza geografov Slovenije, 2008, v tisku.
- Bratec Mrvar, Rožle, Kladnik, Drago: *Na Produ se je rodil geograf. Janez Jesenko*. V: *Geograf. Janez Jesenko (1838–1908)*. Brošura. Poljane nad Škofjo Loko : Lovska družina Poljane, Osnovna šola Poljane, Zveza geografov Slovenije, 2008, str. 1–20.
- Bratec Mrvar, Rožle, Kladnik, Drago, Kunaver, Jurij, Vidrih, Renato: Janez Jesenko – pomemben geograf in mislec druge polovice 19. stoletja. *Glasnik Slovenske Matice*, letnik 32. Ljubljana : Slovenska matica, 2008, v tisku.
- Cigale, Matej. Jesenko, Janez: *Novice gospodarske, obertniške in narodske*. Ljubljana : Jožef Blaznikovih dediči, 1865–1866.
- Cigale, Matej: *Atlant*. Ljubljana : Matica Slovenska, 1869–1877.
- Cummins, Maria Susanna: *Prižigalec*. Prevod Janez Jesenko. Ljubljana, 1877.
- Cummins, Maria Susanna: *Mabel Vaughan*. Prevod Janez Jesenko. Ljubljana, 1887.
- Čermelj, Lavo: *Kozmografija za višje razrede srednjih šol*. Ljubljana : Jugoslovanska knjigarna, 1934.
- de Brea Šubic, Sely: »Produsk« Janez je prišel domov. V: *Geograf. Janez Jesenko (1838–1908)*. Brošura. Poljane nad Škofjo Loko : Lovska družina Poljane, Osnovna šola Poljane, Zveza geografov Slovenije, 2008, str. 21–23.
- de Brea Šubic, Sely: Stat nominis umbra. V: *Geograf. Janez Jesenko (1838–1908)*. Brošura. Poljane nad Škofjo Loko : Lovska družina Poljane, Osnovna šola Poljane, Zveza geografov Slovenije, 2008, str. 23–24.
- Edinost*, št. 214–218. Podlistek 4. 8. 8. 1908. Trst, 1908.
- Fridl, Jerneja, Kladnik, Drago, Orožen Adamič, Milan, Perko, Drago, Urbanc, Mimi (ur.): *Atlant*, faksimilirana izdaja. 18 zemljevidov in znanstvena monografija. Ljubljana : Založba ZRC SAZU, 2005.
- Goldsmith, Oliver: *Župnik Wakefieldski*. Jurčičeva zbirka. Prevod Janez Jesenko. Ljubljana, 1876.
- Ilešič, Svetozar: *Obča geografija: priročnik za gimnazije in druge srednje šole*. Ljubljana : Mladinska knjiga, 1967.
- Janežič Anton: *O izidu Zemljepisne začetnice. Slovenec*. Dopis 26. 8. 1865. Celovec, 1865.
- Jesenko, Janez: *Zemljepisna začetnica za gimnazije in realke*. Gorica : samozaložba, 1865.
- Jesenko, Janez: *Jesenkova začetnica in njen pretresavec g.* V. Ogrin. Slovenec. Dopisa 10. in 13. 12. 1865. Celovec, 1865.
- Jesenko, Janez: *Iz Gorice*. Slovenec. Dopisi 12.–21. 3. 1867. Celovec, 1867.
- Jesenko, Janez: *Ali bo šla princ Rudolfova železnica po slovenski zemlji ali po laški?* Slovenski narod. Dopisi 18.–28. 4. 1868. Maribor, 1868.
- Jesenko, Janez: *Primorske gimnazije, njih enakopravnost in italijanske zahteve*. Slovenski narod. Dopisi 28. 5.–1. 8. 1868. Maribor, 1868.
- Jesenko, Janez: *Občna zgodovina*, 1. del: *Stari vek*. Trst : samozaložba, 1871.

- Jesenko, Janez: *Občni zemljepis*. Ljubljana : samozaložba, 1873.
- Jesenko, Janez: *Prirodnoznanstvi zemljepis*. Ljubljana : Matica slovenska, 1874.
- Jesenko, Janez: *Občna zgodovina*, 2. del: *Srednji vek*. Ljubljana : samozaložba, 1878.
- Jesenko, Janez: *Občna zgodovina*, 3. del: *Novi vek*. Ljubljana : samozaložba, 1881.
- Jesenko, Janez: *Zemeljski potresi*. Ljubljana : Ljubljanski zvon, 1881–1882.
- Jesenko, Janez: *Zemljepis za prvi razred srednjih šol*, 1. izdaja. Ljubljana : samozaložba, 1882.
- Jesenko, Janez: *Občna zgodovina*, 1. del: *Stari vek*. 2., skrajšani natis. Ljubljana : samozaložba, 1883, 133 strani.
- Jesenko, Janez: *Občna zgodovina*, 2. del: *Srednji vek*. 2., skrajšani natis. Ljubljana : samozaložba, 1883.
- Jesenko, Janez: *Zemljepis za drugi in tretji razred srednjih šol*. Ljubljana : samozaložba, 1883.
- Jesenko, Janez: *Avstrijsko-ogerska monarhija*. Domožnanstvo za 4. razred srednjih šol. Ljubljana : samozaložba, 1885.
- Jesenko, Janez: *Občna zgodovina*, 3. del: *Novi vek*. 2. skrajšani natis. Ljubljana : Samozaložba, 1886.
- Jesenko, Janez: *Zemljepis za prvi razred srednjih šol*. 2. popravljeni natis. Ljubljana : samozaložba, 1890.
- Jesenko, Janez: *Časnikarstvo in naši časniki*. Ponatisnjeni podlistki iz Slovenskega naroda. Ljubljana : samozaložba, 1884.
- Kladnik, Drago: *Tuja zemljepisna imena v slovenskem jeziku; razvojni vidiki in problematika njihove rabe*. Doktorska disertacija. Oddelek za geografijo Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani. Ljubljana, 2006.
- Lefebvre, René (de Laboulaye, Edouard): *Pariz v Ameriki*. Prevod Janez Jesenko. Ljubljana : samozaložba, 1885.
- Mal, Josip: *Janez Jesenko*. Slovenski biografski leksikon, 1. knjiga. Cankar, Izidor, Lukman, Franc Ksaver (ur.). Ljubljana : Zadržna gospodarska banka, 1925.
- Medmrežje 1:
<http://homepage.mac.com/tlarsen/anthonymolumbo/apeasterdates.html> (povzeto 16. 11. 2008).
- Medmrežje 2:
http://www.dlib.si/html.asp?database=clanki&id=documents/clanki/ljubljanski_zvon/pdf/283531.pdf&find1=&find2=&find3= (povzeto 15. 10. 2008).
- Melik, Anton: *Slovenija – geografski opis*. Ljubljana : Slovenska matica, 1935.
- Ogrinc, Viljem: *Nekatere opombe k J. Jesenkovi »Zemljepisni začetnici«*. Slovenec. Dopis 25. 11. 1865. Celovec, 1865.
- Orel, Irena: Zemljepisna imena v slovenskem časopisju do srede 19. stoletja. *Besedoslovne lastnosti slovenskega jezika – Slovenska zemljepisna imena*. Pišece : Društvo Pleteršnikova domačija Pišece, Slavistično društvo Slovenije, 2003, str. 35–49.
- Primorski biografski leksikon, 7. zvezek: *Janez Jesenko*. Gorica : Mohorjeva družba, 1981.
- Slovenski narod: *Iz Gorice*. Slovenski narod. Dopis 23. 5. 1868. Maribor, 1868.
- Savnik, Roman: Pomembni rojaki Poljanske doline. *Loški razgledi* 19. Škofja Loka : Muzejsko društvo, 1972, str. 222–235.
- Stanonik, Ivan: *Janez Jesenko*. Podlistek. Gorenjec, št. 32. Kranj, 1908, str. 1–2.
- Stanonik, Janez: *Zasebna korespondenca*, 2009.
- Učiteljski tovariš: *Janez Jesenko*. Podlistek 7. 8. 1908. Ljubljana, 1908.
- Vrišer, Igor: *Uvod v geografijo – osnove geografskega dela*. Ljubljana : Univerza v Ljubljani, 1969.

Summary:

Janez Jesenko – a geographical patriot from the Poljanska Sora Valley

(translated by Alma Šketa)

The geographer and historian, Professor Janez Jesenko (1838–1908), was undoubtedly one of the many Slovenian colossi to have come from the Poljanska Sora valley. His importance for Slovenian geography is so exceptional that for several years the Association of Geography Teachers of Slovenia has been presenting its members with the Janez Jesenko Award for successful pedagogical work. This places Jesenko on a par with the famous cartographer and one of the founders of the didactics of geography, Blaž Kocen (1821–1871), as well as one of the leading methodologists and didacticians of geography teaching in Slovenia, Jakob Medved (1926–1978), who have given their names to the two other awards of the Association of Geography Teachers of Slovenia. Despite the cogency and profundity of his work, he is still relatively unknown to the majority of Slovenian geographers.

Jesenko's work was complex and covered at least two different fields: geography and history. He wrote excellent grammar school textbooks of geography, considering the contemporary state of knowledge in the world, and laid the foundations of Slovenian geographical onomastics and terminology. He also adapted history textbooks and translated French and English literature, in addition to being one of the most prolific Slovenian publicists of his time. He also published his own works for a long time, which received awards and recognitions at various exhibitions. Jesenko also published the most extensive Slovenian dissertation on earthquakes, which was published from the end of 1881 until the beginning of 1882 in the newspaper 'Ljubljanski zvon'.

His very thorough approach demanded constant checking of the topics treated, so it is not surprising that Jesenko thoroughly studied all the representative literature of that time. He bought many reference books himself, since most of the books he needed and used were not available in libraries, not even in Vienna. Jesenko's sense of systematics was reflected in the need to develop scientific terminology. This, in fact, concerned not just classical terminology, but at least to some extent dictionaries with German or Slovenian terminologies and the corresponding foreign terms.

Jesenko's books are still very readable, due to the simplicity of the language, illustrated with numerous examples, and the well considered statistical tables. In many ways the statistical tables show a deviation from descriptive geography.

Valter Bohinec, the author of the introductory article in the first volume of 'Geografski vestnik' (1925), was well aware of Jesenko's exceptional importance. Bohinec, Kranjec and Savnik undoubtedly used him for reference in their 'Občni zemljepis' (General Geography) (1935), as did Svetozar Ilešič in his successful book 'Obča geografija' (General Geography) (1967). Jesenko's legacy thus indirectly reached the generations of contemporary geographers, who, of course, have absorbed the latest conclusions of world geography. Jesenko slowly became forgotten, partly because he was not mentioned in the work 'Uvod v geografijo' (Introduction to Geography), a university textbook which has been reprinted several times and has had almost biblical importance among Slovenian students of geography.